

Capítol 5. El text paral·lel en la traducció especialitzada

Hurtado Albir (2001) defineix la traducció especialitzada com "la traducción de textos dirigidos a especialistas y pertenecientes a los llamados lenguajes de especialidad" (2001: 59) i és per això que prefereix denominar-la *traducció de textos especialitzats*, (vegeu l'apartat 2 "El text en la comunicació especialitzada" del capítol 2, pàgina 92)¹. En cap cas, però, no s'espera del traductor el mateix domini d'un àmbit temàtic que pugui tenir un expert; en realitat, la tasca del traductor en la comunicació especialitzada consisteix a fer de mediador entre els interlocutors. En paraules de Mayoral:

"Creemos que lo que caracteriza al traductor frente a otros especialistas, como químicos o ingenieros, es su misión como comunicador de saber especializado entre lenguas diferentes: el traductor no es el especialista que produce o recibe información especializada sino el profesional cuya principal responsabilidad consiste en difundir esta información salvando barreras lingüísticas y culturales." (Mayoral, 1997/1998: 137)

D'una banda, el traductor no s'ha de convertir en expert del tema sobre el qual tradueix; de l'altra, però, existeix un cert consens entorn del fet que, per tal de realitzar la seva tasca amb èxit, el traductor ha d'entendre allò que tradueix. D'aquí sorgeix la necessitat que té el professional de la traducció de documentar-se, procés que li permetrà no només obtenir els coneixements necessaris per comprendre l'original que

¹ D'aquesta manera, des de la teoria de la traducció s'adopten alguns dels posicionaments dels estudis de caràcter textual.

ha de traduir, sinó també aconseguir els instruments necessaris per a la redacció final de la seva traducció.

Aquest capítol està dedicat essencialment al procés de documentació del traductor a partir de textos². En el primer apartat s'aborda la qüestió dels coneixements i les habilitats o competències que ha d'assolir el traductor que es dedica a aquest àmbit de la traducció per tal de cobrir les seves possibles mancances de coneixement, així com la noció de text paral·lel i la seva rellevància en el procés de documentació. A continuació, s'analitza el paper que en aquest procés juga la terminologia, en tant que element omnipresent en els textos especialitzats i vehiculador per ell mateix de coneixement especialitzat, i també com es proposa des d'aquesta matèria l'estudi dels termes. Finalment, es conclou amb un breu repàs de la metodologia proposada per la lingüística de corpus, en concret d'aquells aspectes que poden resultar més útils al traductor en analitzar els seus textos paral·lels en forma de corpus.³

² Ens referim a la documentació a partir de textos paral·lels, noció que abordarem en aquest mateix capítol, deixant de banda, doncs, la documentació a partir d'altres fonts com ara obres lexicogràfiques, bases de dades terminològiques o altres.

³ Volem recalcar que en el present capítol, igual que en la resta d'aquesta tesi, en centrarem en la resolució de problemes en el nivell microestructural del text mitjançant l'obtenció d'informació a partir de l'anàlisi de textos paral·lels en forma de corpus. Això no obstant, som conscients de la rellevància de l'estudi i la resolució de problemes en el nivell macroestructural del text especialitzat, atès l'alt grau de convencionalismes formals i estructurals que sovint presenta i que cal que el traductor tingui en compte, tal com es posarà de manifest en el primer subapartat d'aquest capítol.

1. La documentació amb el text paral·lel en traducció

Per documentació, en el marc d'aquesta tesi entenem el procés de documentació mitjançant textos paral·lels, per la qual cosa no hi incloem l'obtenció d'informació a partir de fonts prèviament processades (obres de referència o documents secundaris). Segons Gamero (1998: 80), els tres factors que obliguen al traductor especialitzat a documentar-se abans de dur a terme la seva tasca són:

- * els coneixements temàtics
- * els coneixements terminològics
- * els coneixements de les convencions de gènere o tipus de text.

Qualsevol mancança en els coneixements del traductor sobre un d'aquests factors ha de provocar que el traductor cerqui la documentació necessària per poder realitzar la traducció. Per dur a terme aquest procés amb garanties d'èxit ha de tenir les habilitats necessàries que li permetin tant ser conscient de les seves necessitats d'informació en cada moment com també saber com contrarestar-les. Aquestes habilitats formen part de la **competència traductora**, que PACTE defineix com "the underlying system of knowledge and skills needed to be able to translate." (2000: 100)

1.1. La competència traductora en la traducció de textos especialitzats

La competència traductora en la traducció de textos especialitzats es concreta en una sèrie limitada de coneixements i habilitats que Nord identifica com **competències traductores rellevants** (*translation-relevant Competences*) (1991:46) i que Askehave resumeix de la manera següent:

- a) La competència lingüística en les llengües de partida i d'arribada. Aquesta competència inclou aspectes formals i semàntics del vocabulari i la gramàtica així com aspectes pragmàtics relatius al tipus de text o al gènere, el registre o l'estil.
- b) La competència cultural, que el doti dels coneixements necessaris sobre la cultura de partida i la d'arribada.
- c) La competència factual (o temàtica) en àmbits de coneixement especialitzats.
- d) La competència tècnica per a la documentació i la recerca d'informació. (Askehave, 2000)

Per la seva banda, Gamero aprofundeix en les competències del traductor especialitzat (en concret, el traductor de textos tècnics) vinculant-les a les característiques dels textos que ha de traduir, tal com es recull a la taula següent:

CARACTERÍSTICAS DE FUNCIONAMIENTO TEXTUAL	COMPETENCIAS REQUERIDAS DEL TRADUCTOR	
Importancia del campo temático	Conocimientos temáticos	CAPACIDAD PARA DOCUMENTARSE
Terminología específica	Conocimientos de terminología	
Géneros característicos	Conocimiento de los géneros característicos	

Taula 5-1. Característiques textuais dels textos tècnics i competències requerides per a la traducció tècnica (Gamero, 1998. 100)

En aquesta taula es posen en relleu els tres aspectes que, en la traducció de textos especialitzats, acostumen a convertir-se en problemes concrets que el traductor ha de saber resoldre. El primer d'aquests aspectes és el tema que es tracta a l'original. El text especialitzat és instrument i producte de la comunicació especialitzada, que es dóna de manera prototípica entre experts. Per aquest motiu el seu contingut és el coneixement especialitzat, que per definició és propi dels experts. El traductor, doncs, ha de saber compensar les seves mancances de coneixement sobre l'àmbit temàtic del text que ha

de traduir, cosa que no l'ha de portar, com ja hem dit, a convertir-se en un expert. En aquest sentit, i fent referència a la competència relativa als coneixements temàtics, Hurtado Albir assenyala el següent:

“[...] se trata de una competencia sobre todo de comprensión, ya que, a diferencia del especialista, no es necesario que sea capaz de producir por si solo textos especializados. En caso de carecer de esos conocimientos, debe saber suplirlos mediante su capacidad de documentación, que le permitirá adquirir los conocimientos necesarios.” (Hurtado Albir, 2001: 61)

El segon aspecte propi dels textos especialitzats que pot suposar un problema per al traductor és la terminologia. Els termes són les unitats de coneixement pròpies del llenguatge d'especialitat, per la qual cosa troben el seu àmbit natural en els textos d'especialitat. De la mateixa manera, en tant que unitats de coneixement emmarcades en una àrea temàtica, no formen part ni de la competència lingüística general del traductor (tant en la llengua de partida com en la d'arribada), ni de les seves competències cultural i temàtica (que el grup d'investigació PACTE recull en una sola subcompetència denominada extralingüística —PACTE, 2000).

En aquest sentit, Faber (2002) vincula els dos aspectes anteriors, el tema del text i els termes, fent al·lusió a la competència terminològica. Aquesta competència, que Faber entén com a mòdul de la competència traductora, es basa en l'aplicació dels postulats de la representació del coneixement en la traducció. La proposta de Faber inclouria:

“[...] procesos tales como la adquisición y asimilación en estructuras cognitivas previas de conocimiento especializado, mediante su extensión a niveles más específicos. Igualmente, supondría la capacidad de relacionar este conocimiento con representaciones lingüísticas en una o varias lenguas.” (Faber, 2002: 4)

D'aquesta manera, Faber fa palesa la vinculació de l'adquisició dels termes en una o diverses llengües a la del coneixement d'un àmbit temàtic. La competència terminològica tal com l'entén Faber consistiria en: i) l'assimilació de coneixement especialitzat en la memòria, ii) els automatismes propis de l'adquisició de terminologia,

iii) la creativitat en la formació de termes, així com iv) la capacitat del traductor per resoldre problemes d'adquisició de coneixement durant el procés de la traducció. El primer dels components assenyalats per Faber forma part dels coneixements temàtics en el model de Gamero, com també l'adquisició de terminologia en tant que unitats de coneixement; el tercer dels aspectes citats entra dins de l'habilitat de transferir un missatge d'una llengua a una altra, pròpia del traductor, mentre que el quart posa de manifest la capacitat que li permetrà contrarestar les seves mancances en relació amb qualsevol dels tres aspectes anteriors, coincidint en aquest cas amb el model de Gamero.

La capacitat de documentar-se es presenta, doncs, com una capacitat essencial del traductor especialitzat i, per extensió, del traductor científic ja que li permet pal·liar les seves possibles mancances de coneixement, pel que fa tant a l'àrea temàtica com a les característiques pròpies del text concret que ha de traduir. Tal com ho expressa Hurtado Albir:

“La capacidad para documentarse ocupa un lugar central en el conjunto de competencias, ya que permite al traductor adquirir conocimientos sobre el campo temático, sobre la terminología y sobre las normas de funcionamiento textual del género en cuestión.” (Hurtado Albir, 2001: 62)

L'adquisició de coneixements sobre l'àmbit temàtic i la seva terminologia són l'objecte d'estudi d'aquest treball de recerca, i en concret d'aquest capítol, tot incidint principalment en la capacitat d'adquisició de coneixement extralingüístic (temàtic o factual) i les habilitats instrumentals (documentals i informàtiques) del traductor.

1.2. La documentació amb textos paral·lels del traductor especialitzat

Al subapartat anterior s'assenyalava la importància del procés de documentació en la traducció de textos especialitzats. En la pràctica professional, la fase de documentació

es té molt en compte, tal com s'ha pogut comprovar en el capítol 1 "La documentació en el procés de la traducció" (pàgina 23). Si es mesura en temps, el traductor professional pot dedicar aproximadament un 30% del seu temps per una traducció (Mayoral, 1997/1998: 140), la qual cosa posa de manifest les seves rellevància i utilitat.

El procés de documentació es duu a terme principalment per tal d'aconseguir informació factual i lingüística. Per **informació factual** entenem la relativa a les nocions o unitats de coneixement d'un àmbit temàtic que permet entendre un text. Aquesta informació es pot obtenir tant en la llengua de l'original que s'ha de traduir com en la llengua d'arribada o en qualsevol altra llengua (Mayoral, ibid.: 139). Per **informació lingüística** entenem la relativa a la forma del text i no al seu contingut. En aquest cas, pot tenir a veure o bé amb el text en la llengua de partida o bé en la llengua d'arribada. Inclou elements lèxics i gramaticals, relatius al nivell de microestructura del text (objecte d'estudi en aquest treball de recerca), com també de relacionats amb l'estil, el gènere o el format, vinculats a la macroestructura del text. Tal com nosaltres ho entenem, l'adquisició d'informació factual implica l'adquisició d'informació lingüística, i viceversa, ja que contingut (coneixement especialitzat) i forma (expressió especialitzada o unitat terminològica) són simultanis (Cabré Castellví, 2001: 24).

Els factors que duen el traductor a realitzar una cerca documental són sempre relatius als coneixements factuais i lingüístics que ja té. Si el traductor ja està familiaritzat amb l'àrea temàtica i les característiques lingüístiques del text d'especialitat, no necessitarà documentar-se. Això no obstant, si no compta amb aquests coneixements especialitzats, el procés de documentació es realitza a partir d'uns coneixements mínims, tant factuais com lingüístics, que Mayoral denomina "de cultura general":

"Al igual que podemos distinguir entre conocimientos factuales 'de cultura general', que previsiblemente forman parte del acervo de conocimientos de un tipo determinado de ciudadanos (por ejemplo el traductor) y que forman parte tanto de la experiencia común a todos los miembros de una misma comunidad, de los conocimientos especializados adquiridos en una formación académica característica y de los conocimientos factuales especializados, propios del objeto de la comunicación especializada en la que participa el traductor; también podremos distinguir entre los elementos lingüísticos generales y los

elementos lingüísticos especializados relacionados con dichos conceptos.” (1997/1998: 140)

D’una banda, doncs, el traductor, en tant que mediador entre dues cultures, compta amb uns coneixements que comparteix amb la resta de membres de totes dues comunitats, tot i que generalment té més apresos els coneixements de la seva cultura materna. Es tracta, per tant, de coneixements sobre els quals, per regla general, no s’haurà de documentar. D’altra banda, però, els coneixements especialitzats, així com els elements lingüístics vinculats, “son demasiado numerosos y dispersos para formar parte del acervo del traductor, **aunque cuanto mayor sea su familiaridad con ellos más eficaz será su trabajo profesional**” (Mayoral, *ibid.*, èmfasi a l’original).

D’aquesta manera, la clau del procés de documentació rau en la contraposició entre coneixement general i coneixement especialitzat, de manera objectiva, o entre coneixement adquirit i coneixement per adquirir, de manera subjectiva i relativa a la persona del traductor.

De manera objectiva, la comparació entre coneixement general i coneixement especialitzat es pot realitzar en els termes següents:

CONEIXEMENT GENERAL	CONEIXEMENT ESPECIALITZAT
* Comú d’una cultura.	* Específic i marcat temàticament.
* S’adquireix mitjançant la convivència social (excepte en els programes escolars).	* S’adquireix mitjançant un procés conscient de formació en el marc d’una instrucció explícita.
* És cohesionador en temps i època d’una comunitat social.	* És cohesionador únicament en el context d’un grup que comparteix supòsits i els dóna validesa en consens.
* És anònim. No disposa d’una font privilegiada.	* No és anònim. Són els experts els que en configuren la font.
* No és objecte de comprovació ni sanció per part de cap institució o persona.	* Els experts el posen a prova i preserven la seva coherència lògica o la seva funcionalitat pràctica.

Taula 5-2. Comparativa entre coneixement general i coneixement especialitzat (e. p., basada en Cabré Castellví *et al.*, 2001b)

De manera subjectiva, la limitació entre tots dos coneixements en el traductor resulta molt més difícil de dur a terme. Tot dependrà de la seva formació i dels seus coneixements previs en relació amb les característiques factuais i lingüístiques de la traducció que en cada moment hagi de dur a terme. En aquest sentit, Mayoral, coincidint amb Hurtado Albir i Gamero (vegeu el subapartat anterior), considera que el traductor ha de tenir el nivell de **coneixement suficient** per comprendre el text que ha de traduir i per produir un text final adequat i que, per tant, està més proper al nivell de comprensió passiu de la matèria temàtica que no pas a l'actiu. El nivell de coneixement suficient, tal com Mayoral l'entén, doncs, és un nivell pràcticament impossible d'explicitar amb exactitud; això no obstant, aquest coneixement és el resultat de la confluència del coneixement del traductor, que inclou des de la seva formació educativa i cultural fins a les seves experiències vitals, i l'àmbit temàtic de la traducció que ha de dur a terme: el procés de documentació, doncs, té com a objectiu pal·liar els possibles buits de coneixement presents en aquesta confluència.

Aquest coneixement factual passiu, però, s'ha de materialitzar en una competència lingüística que li permeti fer un ús precís de les denominacions especialitzades i l'estil apropiats als condicionants de la comunicació que emmarca la seva traducció:

“El traductor no está interesado ni en las denominaciones posibles ni en las denominaciones idóneas o normalizadas; el traductor está interesado en la solución idónea para una situación de comunicación concreta, y estas soluciones idóneas para una situación concreta pueden tener poco que ver con las soluciones lexicográficas y con las soluciones terminológicas.” (Mayoral, *ibid.*: 143)

La inconcreció factual del coneixement passiu contrasta amb la precisió lingüística a què ha de fer front el traductor. És per això que els coneixements especialitzats del traductor professional “están pues muy escorados hacia lo lingüístico, lo textual (documental) y lo comunicativo” (Mayoral, *ibid.*: 144).

Per tot això, les fonts documentals d'informació suposen una ajuda inestimable per al traductor. Tanmateix, queda oberta la manera com s'ha de realitzar aquest procés, de quina manera, o en altres paraules, amb quines estratègies de cerca, el traductor pot extraure informació factual, a més de lingüística, dels textos paral·lels.

1.3. Els textos paral·lels

A l'hora de documentar-se per fer una traducció especialitzada, el traductor sovint recorre a textos que li proporcionen la precisió lingüística a què es feia esment al final del subapartat anterior. Simultàniament li permeten confirmar o adquirir el coneixement factual que necessita per entendre el text original i/o elaborar el text final. Aquesta documentació, formada per textos primaris, li ha de proporcionar els recursos que necessita per comprendre el text original i elaborar un text adequat en la llengua final.

Nord (1991) divideix aquesta documentació en quatre tipus diferents de fonts:

- * Els textos paral·lels (*parallel texts*): textos en la llengua d'arribada que coincideixen en la temàtica i el tipus de text de l'original.
- * Els textos model (*model texts*): textos en la llengua d'arribada que coincideixen en la temàtica, el tipus de text i el gènere de l'original, de manera que es pot utilitzar com a exemple en la utilització del lèxic, les estructures oracionals i les característiques del registre.
- * Els textos comparatius (*comparative texts*): textos en la llengua d'arribada sobre el mateix tema però de diferent tipologia.
- * Els textos de referència (*background texts*): textos que contenen informació sobre el tema, com ara entrades enciclopèdiques.

En la nostra opinió, aquestes quatre categories poden no ser suficients per copsar les finalitats per les quals el traductor especialitzat es documenta. Anteriorment hem recalcat que la finalitat del procés de documentació en la traducció de textos especialitzats és, d'una banda, aconseguir un coneixement factual suficient per comprendre el text original (acompanyat necessàriament per un coneixement lingüístic en la llengua de partida) i, d'altra banda, aconseguir un coneixement lingüístic precís que permeti al traductor elaborar el text final. Per text paral·lel entendrem, doncs,

qualsevol text que pugui proporcionar-li aquest coneixement, independentment de la llengua en què hagi estat redactat.

És per això que creiem pertinent abordar la noció de text paral·lel des de les possibles mancances de coneixement del traductor, i arribar a una noció de text paral·lel menys restrictiva.

1.3.1. La comprensió del text original

Tal com s'ha posat de manifest al capítol 2 (apartat 2 "El text en la comunicació especialitzada", pàgina 92), el text especialitzat és producte de la comunicació, amb base i forma lingüística, que de manera prototípica es dóna entre experts. Per tant, podem considerar-lo un espai comú en el qual participen elements de la llengua general amb les restriccions lexicogramaticals imposades per la situació comunicativa especialitzada, i que obeeixen a una funció predominantment informativa. Són, per tant, aquestes restriccions lèxiques, gramaticals i pragmaticocomunicatives les que marquen el text com a especialitzat, a més del tema, i, d'aquesta manera, l'allunyen de la cultura general. Així doncs, aquestes són també les característiques que, partint de la relació entre, d'una banda, el coneixement que el traductor ja ha adquirit i el que ha d'adquirir i, de l'altra, el text, el duran a documentar-se.

Per tal d'aconseguir el coneixement necessari per comprendre el text, el traductor, en primer lloc, haurà d'identificar aquestes restriccions. Davant d'un text, qualsevol element que en dificulti la comprensió serà en primer o darrer terme de caràcter lingüístic:

- * Lingüístic en primer terme si es desconeix una unitat lèxica, una expressió o un enunciat. Aquest fet pot implicar el desconeixement d'un concepte propi de l'àrea temàtica (desconeixement factual) o bé únicament del desconeixement de la forma lingüística referent a un concepte que el traductor ja té interioritzat (desconeixement lingüístic en la llengua de partida).

- * Lingüístic en darrer terme si, tot i conèixer la unitat lèxica, expressió o enunciat, no és capaç de dotar-lo del sentit adequat. Aquest fet denota desconeixement sobre el sentit d'aquella unitat formal que s'activa en aquell context (desconeixement factual i/o lingüístic).

Les característiques formals dels elements que el traductor ha d'identificar com a vehiculadors de coneixement factual en el text especialitzat, així com la manera de fer-ho, s'abordaran en els apartats 2, "La terminologia i els textos paral·lels: la cerca d'unitats de sentit especialitzat", pàgina 253, i 3, "L'aplicació de la lingüística de corpus en la traducció especialitzada i la terminologia", pàgina 269, d'aquest capítol. Aquí únicament volem assenyalar que el coneixement factual inclou tant els conceptes representats per aquests elements formals com les relacions que s'estableixen entre ells, i que apareixen d'una manera més o menys explícita en els textos especialitzats.

Tots dos components, tant els nodes de coneixement com les relacions que s'estableixen entre ells, permeten al traductor assimilar coneixements factuais nous sobreposant-los i vinculant-los a coneixements que ja ha adquirit. En paraules de Meyer i Mackintosh, "we learn new things by comparing them to what we already know" (1996: 4), per la qual cosa el traductor ha de partir dels coneixements que ja ha adquirit i que li obren el pas vers els nous coneixements que necessita, ancorant els nous coneixements sobre els que ja té.

La figura següent il·lustra l'evolució que es dona en el coneixement factual i lingüístic general del traductor. El seu punt de partida, el coneixement de caràcter general i cultural, és molt més ampli en la seva llengua materna (o llengua A) que no pas en la llengua estrangera (o llengua B). Tanmateix, a mesura que aborda un àmbit temàtic d'especialitat en el marc de la seva tasca professional, la traducció adquireix coneixements factuais específics de tal manera que les diferències entre el coneixement (i desconeixement) factual en cada llengua poden acabar esvaint-se.

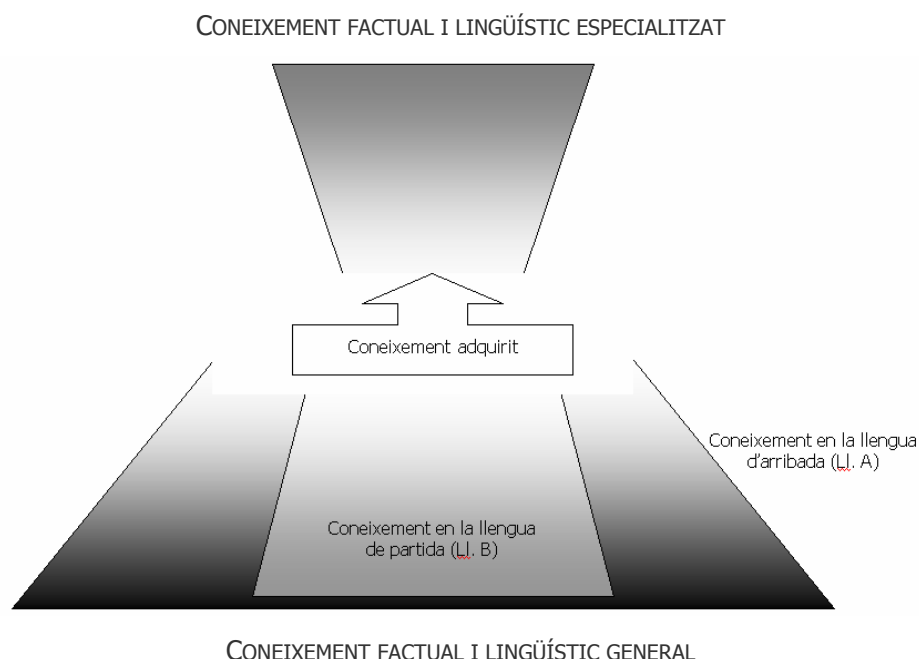

Figura 5-1. El coneixement adquirit i el coneixement per adquirir en la traducció de textos especialitzats (e. p.)

Aquestes necessitats informatives, un cop identificades, podran ser cobertes a partir de textos que no necessàriament hauran de coincidir amb les característiques del text original. Les mancances factuais i/o lingüístiques poden ser contrarestades recorrent a textos propis d'altres situacions comunicatives, amb característiques pragmaticofuncionals diferents. Altrament, també pot recórrer a textos redactats en altres llengües en què l'idioma no li planteja cap problema de comprensió i que, per tant, li permeti abordar amb més facilitat les nocions representades pels enunciats.

Així doncs, els textos paral·lels que ajuden al traductor a aconseguir el coneixement passiu necessari per comprendre el text original podran ser textos en la llengua de partida coincidents en el tractament del tema i/o en la situació comunicativa de l'original, com també textos en qualsevol altra llengua que li ajudin a obtenir el coneixement factual salvant possibles dificultats idiomàtiques.

1.3.2. L'elaboració del text final

El text en la llengua d'arribada ha de ser precís pel que fa a l'exposició de coneixement i adequat a la situació comunicativa. Si, en documentar-se per a la comprensió de l'original, el traductor ja ha assimilat del coneixement factual suficient, les seves mancances a l'hora de redactar el text final seran de tipus lingüístic.

En el nivell microestructural del text, precisió i adequació no són nocions contraposades, tot i que sí que es condicionen l'una a l'altra. La precisió pel que fa a la informació factual que es vol recollir en un text, o en un enunciat d'un text, es pot representar emprant diferents formes lingüístiques; cal, doncs, identificar la més adequada en cada cas, en funció de les restriccions pròpies dels textos especialitzats en aquella llengua, i sense deixar de tenir en compte si el conjunt de trets semanticoconceptuals que s'activen en cada cas són els desitjats⁴. Es tracta, per tant, d'un equilibri entre contingut i forma, emmarcat per les restriccions pragmàtiques i comunicatives de la traducció.

La informació lingüística que requereix el traductor en aquest cas l'obté a partir de textos en la llengua d'arribada. L'anàlisi d'aquests textos li permetrà, d'una banda, entrar en contacte amb la representació o les representacions lingüístiques d'una noció determinada, així com les condicions lingüístiques que l'envolten i l'activen. Conèixer tots dos aspectes, la denominació d'un concepte i les característiques habituals dels contextos en què es fa servir, permeten prendre decisions en relació amb la seva adequació en el marc de la traducció que s'està duent a terme.

Per tal de prendre decisions de manera conscient en relació amb l'adequació d'una forma lingüística determinada, el traductor ha de poder diferenciar entre les correlacions d'un ús lingüístic amb una situació comunicativa determinada i aquells usos que no estan vinculats a unes condicions comunicatives concretes o que en resulten impropis. Aquesta diferenciació es pot realitzar de manera empírica observant els usos lingüístics (formes denominatives i referencials i les condicions lingüístiques que

⁴ Ens referim a fenòmens com, per exemple, la variació formal i la variació conceptual, que s'abordan en el proper apartat.

l'envolten) al llarg de contextos comunicatius diferents, com farem amb el corpus compilat (vegeu el capítol 6).

1.3.3. L'anàlisi dels textos paral·lels

Generalment, però, la utilització de textos paral·lels que recolzin la presa de decisions en el moment de la formulació del text final s'acostuma a limitar a textos que coincideixin amb les característiques temàtiques, pragmàtiques i comunicatives de la traducció (així ho indica Nord en la seva classificació de la documentació). El traductor, doncs, llegeix de manera més o menys detinguda, per identificar usos lingüístics propis del tema i de la situació comunicativa del text. Tanmateix, en estudiar textos de condicions comunicatives i temàtiques similars, no podrà comprovar fefaentment si els usos lingüístics sistemàtics (en major o menor mesura) que ha pogut identificar són propis exclusivament de l'àrea d'especialitat, de la situació comunicativa, o de la confluència de tots dos factors.

D'altra banda, no podem ignorar que el procés de documentació del traductor es veu condicionat per restriccions de temps: la millor solució a un problema determinat no és la solució perfecta, sinó la millor a la que el traductor pot trobar en una franja de temps, i està determinada per la rellevància del problema dins de la traducció i el temps de què disposa per fer-la. És per això que s'acostuma a recórrer únicament a textos equivalents a la traducció que s'està elaborant per tal de validar informació obtinguda de manera introspectiva (intuïció lingüística) o mitjançant fonts d'informació processada (lexicogràfiques o terminològiques).

De manera resumida, el traductor intentarà dur el millor procés de documentació en la menor franja de temps possible per tal d'obtenir una solució correcta (amb el nivell de precisió i adequació pertinents). Altrament, si en la mateixa franja de temps pogués consultar una major quantitat de textos, coincidents o no amb la situació comunicativa de la traducció, podria garantir la correcció de les solucions identificades de manera fefaent i empírica, i sense caure en la introspecció lingüística.

Per tots aquests motius, considerem que la noció de text paral·lel en la llengua d'arribada ha d'incloure tots aquells textos que proporcionin informació que permeti al traductor prendre totes les decisions necessàries durant el procés de traducció, i que per tant no han de coincidir necessàriament amb la situació pragmàtica i comunicativa de la traducció final. La manera com s'han d'observar aquests textos per tal que segueixin desembocant en un procés de documentació rendible per al traductor és una qüestió independent, que pràcticament mai no s'ha abordat directament. Williams (1999), per exemple, proposa la utilització de textos paral·lels en la traducció de textos científics i mèdics; tanmateix, únicament indica que els textos paral·lels s'han de llegir, però no indica quin és l'objectiu de la lectura ni què se cerca exactament. De fet, la metodologia que proposa (trobar les unitats formals en obres lexicogràfiques o terminològiques i després autenticar-les en els textos paral·lels) es podria qualificar més aviat com a procés de validació d'informació, i no d'extracció d'informació a partir de textos.

L'aplicació de corpus de textos, en especial els creats *ad hoc* per a la traducció especialitzada, suposen una innovació en el procés de documentació. Algunes d'aquestes experiències es descriuen més endavant, a l'apartat 3.2 "Experiències amb corpus en la pràctica de la traducció" (pàgina 278).

2. La terminologia i els textos paral·lels: la cerca d'unitats de sentit especialitzat

Entre els elements que caracteritzen els textos especialitzats, sobretot en l'àmbit microestructural, els problemes relatius a la comprensió de l'original i a l'elaboració del text final acostumen a estar vinculats a la terminologia pròpia de l'àrea de coneixement especialitzat. En aquest cas, conèixer tant els principis de la terminologia, com a disciplina, com la metodologia d'observació dels termes pot resultar de gran ajuda per al traductor especialitzat. Cabré Castellví (1992: 97) resumeix els interessos que el traductor té en la terminologia en els tres punts següents:

1. La terminologia facilita la translació d'un contingut d'una llengua a una altra.
2. Aquesta translació implica la comprensió del text inicial.
3. La comprensió del text inicial permet el coneixement de les formes terminològiques específiques en la llengua d'arribada.

En aquest apartat es presenta una breu descripció de la concepció del terme segons els corrents teòrics predominants en la terminologia i la seva eficàcia des del punt de vista de la traducció. A continuació revisarem la metodologia del treball terminològic, sobretot pel que fa a les seves fonts documentals i la informació que n'extreuen.

2.1. Els enfocaments teòrics

Des de la traducció especialitzada, l'interès en els plantejaments teòrics de la terminologia es limita a la descripció del seu objecte d'estudi: els termes, en tant que unitats pròpies de la comunicació especialitzada i vehiculadores de coneixement especialitzat. En aquest sentit, identifiquem fonamentalment dos posicionaments teòrics independents: en primer lloc, els autors o corrents teòrics que caracteritzen el terme amb un estatus lingüístic autònom i pertanyent a un sistema conceptual determinat i,

en segon lloc, els que conceben el terme com a element propi tant del sistema lingüístic com del sistema nocional.

2.1.1. El terme com a unitat independent del llenguatge natural

La terminologia es desenvolupa de manera independent arran de la necessitat de comptar amb elements unívocs que facilitessin la comunicació entre experts. Aquesta necessitat, que comença a pal·liar-se amb taxonomies que són sistematitzacions dels conceptes i les seves denominacions en els segles XVIII i XIX, neix com a matèria interdisciplinària autònoma a partir dels postulats d'Eugen Wüster en el primer terç del segle XX. Els plantejaments teòrics inicials de la terminologia proposats per Wüster (1968, 1985; Adelstein 2002; Cabré Castellví 1996) advoquen per una comunicació entre experts basada en l'ordenació de les denominacions en funció dels sistemes conceptuals.

Wüster ha estat considerat l'iniciador de l'Escola de Viena, a la qual es vincula la *teoria general de la terminologia* (TGT). La TGT s'ha desenvolupat principalment al centre d'Europa i s'ha vist impulsada per organismes internacionals de normalització com ara ISO.

Felber resumeix els principis fonamentals de la TGT indicant que els seus objectes d'interès són:

- “— the nature of objects, relationships of whole and part, ontological relationships and systems;
- the nature of concepts, their relationships, descriptions and systems, the characteristics;
- the nature of concept symbols, i.e. of the terms, non-verbal symbols, themes and their formation as well as the use of objects picturing symbols;
- the correspondences of ontological, logical and semiotic constructs, i.e. the adequacy between objects and encyclopedic concepts of formal objects and specialized concepts as well as the assignment of concepts and concept symbols (terms and non-verbal symbols).” (Felber, 1989: 5)

En efecte, la TGT proposa estructurar el coneixement en sistemes conceptuals i dotar cada concepte d'una denominació per tal de procurar una comunicació unívoca entre experts. Els conceptes es defineixen com unitats abstractes de coneixement que existeixen dins del sistema conceptual d'una àrea temàtica. Cada concepte, que es considera universal, es vincula a una denominació en cada llengua, que no és més que una etiqueta (lingüística o no lingüística) amb caràcter referencial vers el sistema conceptual de la matèria temàtica. El terme⁵ està format, doncs, per un concepte emmarcat en una àrea de coneixement i una denominació que, en ocasions, ratlla l'artificialitat.

Els conceptes es vinculen i es determinen entre ells formant un sistema conceptual, una xarxa en què s'ordenen en funció de relacions fonamentalment jeràrquiques (lògiques i ontològiques). El sistema conceptual de cada matèria temàtica s'estableix a partir dels conceptes que en formen part, unitats abstractes delimitades pels trets que les caracteritzen. Aquests trets o característiques dels conceptes són els que permeten la seva ordenació en funció de les similituds i les diferències que es poden establir entre nocions.

La relació entre concepte i denominació es considera unívoca: cada concepte està representat per una sola denominació, i cada denominació és monoreferencial: representa un sol concepte. No hi ha lloc, per tant, per a fenòmens de caire lingüístics, com ara la sinonímia o la polisèmia. Aquesta relació unívoca entre concepte i denominació queda fixada de manera explícita mitjançant la definició, basada en les característiques que delimiten el concepte en el sistema conceptual a què pertany.

Segons aquest plantejament, el concepte existeix independentment de la comunicació entre experts, és a dir, de la llengua i els textos. En la mesura del possible, cada concepte ha de quedar vinculat a una denominació transparent que permeti deduir el

⁵ Considerem *terme* a la unitat formada per concepte i denominació. Habitualment, però, en altres llengües, com ara l'anglès, es denomina *term* a allò que nosaltres diem *denominació*, és a dir, l'etiqueta lingüística vinculada al terme.

concepte que representa. D'aquesta manera, si un expert entra en contacte amb un nou terme, la denominació ha de permetre-li inferir el concepte al qual està vinculada.

Tanmateix, el mateix Wüster fou conscient que tots aquests principis només es podien portar a la pràctica amb la col·laboració i el consens dels experts, planificant la seva activitat comunicativa. De fet, l'entorn lingüístic de la comunicació especialitzada era considerat com a distorsionador. Per aquest motiu diferencià entre la *ist-Norm* i la *soll-Norm* (Wüster, 1985: 2). Amb la primera norma es refereix a la situació real de la comunicació especialitzada, en la qual la imprecisió del llenguatge provoca situacions que entren en contradicció amb el caràcter unívoc i referencial de la denominació vers el concepte. La segona norma és la situació ideal que descriuen els postulats de la TGT, a la qual s'arriba gràcies al consens i el compromís dels experts. Aquest estat ideal s'aconsegueix, doncs, mitjançant un ús prescriptiu de la terminologia.

2.1.2. El terme com a unitat pròpia del llenguatge natural

Els postulats de la TGT han estat criticats, sobretot des de posicions de caire lingüístic i comunicatiu, per la seva manca d'aplicabilitat. Si bé la TGT permet elaborar reculls terminològics prescriptius, que en certs moments poden resultar útils per al traductor, la comunicació especialitzada no es pot explicar a partir dels seus postulats. La major crítica que, en aquest sentit, rep la TGT és la preponderància que dóna al concepte per sobre de la denominació, noció que, d'altra banda, mai no ha estat completament definida (Gaudin 1996: 604). Els termes són elements lingüístics i la seva denominació participa del sistema com a qualsevol altra unitat lèxica.

De manera global, Cabré Castellví resumeix la crítica a la TGT en els termes següents:

"[...] a pesar de su coherencia interna basada en el logicismo, en la búsqueda de la lengua universal y en la uniformidad de la comunicación, la teoría general de la terminología resulta insuficiente para dar cuenta de la complejidad que tiene actualmente la terminología real (o 'terminología social' en palabras de Gaudin), la cual, en lugar de contentarse con reproducir principios teóricos establecidos por Wüster, ha comenzado a plantearse críticamente su validez a la luz de los datos de la realidad y

como consecuencia de la diversificación de las opciones terminográficas que se han abierto para satisfacer la multiplicidad de necesidades comunicativas e informativas.” (Cabré Castellví, 1999a: 74).

A partir de dades empíriques s’ha pogut demostrar que, en realitat, la terminologia, en tant que conjunt de denominacions i conceptes especialitzats, no es presenta de manera tan sistemàtica com propugna la TGT. Aquesta manca de sistematicitat es manifesta a diversos nivells.

Bowker, per exemple, posa de relleu la inconsistència dels sistemes conceptuals, recalcant el caràcter multidimensional dels termes:

“[...] the phenomenon of classification that occurs when more than one characteristic can be used to distinguish between things, and hence those things can be classified in more than one way. A dimension represents one particular way of classifying a group of things; a classification with more than one dimension is said to be multidimensional.” (Bowker, 1997: 284)

En aquest aspecte també coincideixen Cabré Castellví *et al.* quan assenyalen que els termes admeten diversos punts de vista o dimensions, i que es poden actualitzar en context recurrent únicament a algun dels trets que virtualment els caracteritzen (2001b: 308).

Per tot això, a partir de la dècada dels setanta, i sobretot durant els anys noranta, han sorgit propostes de revisió de la TGT que permeten justificar la complexitat dels termes en el text. Aquestes revisions, englobades sota la denominació de *teoria comunicativa de la terminologia* (TCT), aborden els termes des de postures lingüístiques o properes a la teoria de la comunicació, i ho fan posant en relleu el caràcter dinàmic del terme, considerant-lo a més com una unitat amb dimensió semiòtica o lingüística, una segona dimensió cognitiva i una tercera dimensió comunicativa, per la qual cosa es pot abordar des de qualsevol d’aquestes tres dimensions (en tant que element semiòtic i/o lingüístic, en tant que unitat cognitiva o en tant que element comunicatiu).

En abordar el terme de manera descriptiva des de la seva dimensió lingüística, que és el principal punt de contacte del traductor amb la terminologia, arribem a les màximes següents:

- * El terme és una unitat lèxica i es pot tractar com a part del lèxic d'una llengua. En paraules de Sager:

"Like words, being items of the lexicon of a language, terms enter into sense relations like synonymy and antonymy, and meaning relations like homonymy and polysemy. Like words, they can have connotations as well as poetic and aesthetic meanings." (Sager, 1998/1999: 42)

- * La diferència entre el terme i la resta d'unitats lèxiques rau en el seu contingut (el seu caràcter referencial o denotatiu) i les condicions pragmàtiques en què es dona (la comunicació entre experts).
- * El valor especialitzat d'aquesta unitat lèxica s'obté en el context de la comunicació especialitzada, per la qual cosa no es pot concebre el terme com a element apriorístic al discurs.
- * A més d'una funció representativa, que facilita l'ordenació dels conceptes d'un àmbit especialitzat, els termes també tenen una funció comunicativa en tant que element que vehicula coneixement especialitzat en la llengua natural.
- * El concepte no existeix de manera apriorística, sinó simultàniament a la seva denominació i en el marc d'una llengua. Aquest fet justifica l'existència d'elements que denoten variació conceptual.
- * El terme pot presentar diverses formes en el discurs com a conseqüència del seu ús comunicatiu, per la qual cosa també queda justificada la variació formal:

"[...] cualquier cambio léxico comporta normalmente un leve o importante cambio semántico (que puede ser tanto denotativo como connotativo) y por ello tenemos en cuenta la *variación conceptual*, fenómeno por el que una misma unidad de significación especializada puede ser abordada desde distintos puntos de vista y que puede tener un reflejo directo en la variación denominativa que conlleva." (Freixa, 2001: 58-59)

Per tots aquests motius, la concepció de la comunicació especialitzada, i en concret del terme com a principal instrument d'aquesta comunicació, perd el caràcter estàtic i prescriptiu que havia rebut en el marc de la TGT, ja que es considera que ni la comunicació especialitzada resulta autònoma respecte a la comunicació general, ni el coneixement especialitzat és independent del coneixement general. Per aquest motiu, l'apropament teòric amb què s'intenti justificar la terminologia ha de tenir en compte tots aquests factors. Tal com Cabré Castellví assenyala:

"[...] la terminología no se puede estudiar de forma autónoma, al margen de otros signos denominativos dotados de capacidad referencial y denominativa, ni alejada de las teorías que se proponen explicar la comunicación y la cognición, pero aún así, debemos describir el carácter interdisciplinario de las unidades, es decir, los términos." (Cabré Castellví, 2002b)

Si el terme o unitat terminològica és en el context i està condicionat a situacions comunicatives i pragmàtiques concretes, seran les condicions del text en què s'utilitzi les que el determinin. És per això que, per al traductor, tan important és la detecció de les condicions d'ús del terme quan el troba en un text com quan l'inclou en el nou text que elabora. Així doncs, la definició de terminologia textual proposada per Borigault i Slodzian descriu prou acuradament la situació que la terminologia suscita en l'àmbit de la traducció: "la terminologie doit 'venir' des textes pour mieux y 'retourner'. C'est parce qu'elle n'est jamais déliée du texte qu'on parle de 'terminologie textuelle' " (Borigault i Slodzian, 1998: 30). Aquest caràcter textual dels termes també l'han destacat autors com ara Cabré Castellví (2001a) i Ciapuscio (1998), tot indicant que, de la mateixa manera que els termes són instruments propis de la comunicació especialitzada, els textos especialitzats són l'entorn natural dels termes.

Un altre dels aspectes observats per la TCT d'especial rellevància en la traducció especialitzada és el fet de no assignar cada terme a un únic àmbit temàtic, sinó assumir que els termes pertanyen a aquells àmbits temàtics en què es fan servir: "[...] ello presupone que un mismo término puede ser utilizado en más de un ámbito de especialidad con idéntico valor o matizadamente distinto, aunque explicable a partir de una misma unidad léxica de base" (Cabré Castellví, 2001b: 34). Aquesta afirmació posa

de manifest un dels possibles mecanismes mitjançant el qual el traductor adquireix nou coneixent (factual, però també lingüístic) a partir de textos paral·lels i vinculant-lo al coneixement que ja té (vegeu l'apartat 1.3.1 "La comprensió del text original" d'aquest mateix capítol, pàgina 247).

Els problemes suscitats pels postulats teòrics de la TGT, però, també han tingut repercussions en la manera com s'ha percebut la terminologia des de la traducció. Ahrens indica alguns dels problemes més rellevants quan afirma que els termes:

"[...] are dependent on culture and situation. This means that traditionally 'conception' and 'term' are defined in a static way because they suggest the existence of general (or even universal) objects and their terms. But conceptions and terms in context are flexible rather than static. [...] The specific case or commission defines whether the aim of the translational terminology should be equivalence (functional constancy) or adequacy (possible functional shifts), and it cannot therefore always be the aim to establish equivalence between conceptual systems." (Ahrens, 1994: 71)

2.2. Altres elements propis de la comunicació especialitzada

Fins ara hem parlat dels termes, de manera global, com a elements que vehiculen coneixement especialitzat. Aquesta funció, però, no és exclusiva dels termes o unitats terminològiques en el sentit estricte.

Hi pot haver diferents tipus d'unitats que representen el coneixement especialitzat. Des del punt de vista del discurs especialitzat, es pot diferenciar entre les unitats de significació especialitzada, que poden ser de caràcter lingüístic o no lingüístic (com ara símbols, elements de nomenclatures, o altres) (Cabré Castellví *et al.*, 2001: 306). Les unitats terminològiques són, doncs, un tipus d'unitats de significació especialitzada, generalment de caràcter nominal. La definició d'aquestes unitats de significació especialitzada inclou la seva funció i les condicions del context que l'activen. Cabré Castellví defineix les unitats de significació especialitzada o USE com a:

"[...] módulos de rasgos asociados a las *unidades léxicas*, que se describen como unidades denominativo-conceptuales, dotadas de capacidad de referencia, que pueden ejercer funciones distintas (referencial, expresiva, conativa, etc.) y que, integradas en el discurso, constituyen ya sea núcleos predicativos, ya sea argumentos de los predicados. Estas unidades, que no son inicialmente ni palabras ni términos, sino sólo potencialmente términos o no términos, pueden pertenecer a ámbitos distintos. El carácter de término se activa en función de su uso en un contexto y situación adecuados." (Cabré Castellví, 2001a: 23)

Formalment, aquestes unitats poden estar compostes per una o més paraules, i tenir caràcter nominal, adjectival, adverbial o verbal. Aquest fet dificulta la identificació i el tractament d'aquestes unitats per part del traductor, ja que la diferència entre aquestes unitats i qualsevol altra paraula, sintagma o enunciat del text especialitzat s'ha d'establir en funció de la seva manera de significar (ja que les USE tenen també caràcter referencial com l'atribuït al terme), i no en la seva forma.

En concret, aquesta dificultat es posa en relleu principalment en el cas de les unitats de significació especialitzada sintagmàtiques, les formades per més d'una paraula i amb forma de sintagma. Aquestes unitats, que Bevilacqua denomina unitats fraseològiques especialitzades (UFE), presenten les característiques següents:

- * Inclouen, com a mínim, una unitat terminològica simple o sintagmàtica.
- * Inclouen un element amb valor eventiu a partir del qual s'organitza semànticament el conjunt.
- * Tenen un cert grau de fixació determinat per la relació semàntica establerta entre els seus elements, més que no pas per les relacions sintàctiques.
- * Tenen una freqüència rellevant en el conjunt de textos en què apareixen. (Bevilacqua, 2001)

Aquests trets equiparen la UFE a la unitat pluriverbal lexicalitzada i habitualitzada (UPLH) descrita per Corpas (1994, 1996) i que identifica de la manera següent:

- * Consta almenys de dues paraules.

- * Presenta un cert grau de lexicalització, per la qual cosa es pot donar una certa peculiaritat semàntica i formal.
- * Es caracteritza per l'alta freqüència de coaparició dels seus elements constitutius. (Haench *et al.* 1982, a Corpas, 1994: 30-31)

Formalment no es troben diferències entre les UFE i les UPLH. Les primeres, però, són pròpies del discurs especialitzat i tenen un caràcter referencial emmarcat en un àrea de coneixement, mentre que les segones són pròpies de qualsevol tipus de discurs i no necessàriament han de representar cap unitat de coneixement específica. Així doncs, les diferències entre UFE i UPLH, igual que entre terme i paraula (o unitat lexemàtica no especialitzada), es troben en els àmbits pragmàtic i comunicatiu.

Corpas identifica tres tipus de UPLH diferents: les col·locacions, les locucions i els enunciats complexos. Defineix les col·locacions com a unitats pluriverbals lexicalitzades i habitualitzades que:

“[...] desde el punto de vista del sistema de la lengua, son sintagmas completamente libres, generados a partir de reglas, pero que, al mismo tiempo, presentan ciertas restricciones de combinación determinadas por el uso (cierta fijación interna), lo cual constituye la diferencia fundamental entre ambos tipos de unidades.” (Corpas, 1994: 134)

D'altra banda, les locucions les entén com a UPLH del sistema de la llengua amb els següents trets distintius: fixació interna, unitat de significació i fixació externa entre altres. Amb aquesta definició resulta difícil distingir entre locucions i compostos, cosa que la mateixa autora indica. Finalment, el tercer tipus de UPLH està format per enunciats complexos, que es caracteritzen per constituir actes de parla i per la seva fixació interna i externa.

Bevilacqua classifica les UFE de manera similar, ja que diferencia entre, en primer lloc, les UFE que funcionen en context com a col·locacions; en segon lloc, les que són resultat de meres combinacions sintagmàtiques que tenen una unitat terminològica com a nucli; i en tercer lloc, les expressions que denomina *formulaiques*.

Les primeres, les que funcionen com a col·locacions, són el resultat de la combinació de dues unitats lèxiques, una de les quals és el nucli de l'altra. Les segones són el resultat d'una combinació sintagmàtica que té com a nucli una unitat terminològica. Aquestes UFE poden presentar diferents graus de fixació i coincideixen formalment amb les de les estructures sintagmàtiques nominals, verbals, adjectivals o preposicionals. Les considerades expressions formulaiques són aquelles unitats pròpies d'un domini especialitzat que poden arribar a convertir-se en una oració.

DISCURS GENERAL	DISCURS MARCAT O ESPECIALITZAT
UPLH – Col·locacions	UFE – Col·locacions
UPLH – Locucions / compostos	UFE – Sintagmes
UPLH – Enunciats	UFE – Expressions formulaiques

Taula 5-3. Unitats pluriverbals segons els seu nivell de fixació (e. p.)

En comparar totes dues classificacions, la proposada per Corpas en l'àmbit de la llengua general i la de Bevilacqua en l'àmbit especialitzat, es poden observar coincidències pel que fa al grau de fixació sintagmàtica i semàntica en què es basen. Aquest fet posa de manifest fins a quin punt el caràcter lingüístic de les UFE, i de les USE en general, condiciona la manera d'estudiar-les i de classificar-les. I és precisament la dimensió lingüística d'aquestes unitats la que tracta el traductor en primer i darrer terme, ja que l'ha de poder identificar en el text de partida per tal de prestar especial atenció a la seva dimensió conceptual i, així, decidir quina serà la unitat equivalent en la llengua d'arribada.

2.2.1. Les relacions conceptuals

Sovint, les relacions entre els termes poden resultar tan importants com les unitats terminològiques pròpiament dites, ja que, d'una banda, si són presents en el text de partida faciliten la comprensió de la matèria per part del traductor i, de l'altra, poden vehicular tant coneixement especialitzat com les pròpies unitats terminològiques. A

continuació ens proposem enumerar les relacions conceptuals que més habitualment estan presents en els textos especialitzats.

Si ens remuntem únicament als inicis de la terminologia com a disciplina (Feliu, 2001), les relacions conceptuals més recurrents són les lògiques i les ontològiques. Aquests dos tipus de relacions permeten l'estructuració del coneixement en sistemes jeràrquics, per la qual cosa també han estat força utilitzades a l'hora de representar gràficament els sistemes conceptuals. De fet, per exemple, Sager diferencia únicament entre relacions simples (les que permeten construir sistemes jeràrquics, com ara les lògiques i les ontològiques) i les complexes (la resta de relacions que no permeten estructurar el coneixement de manera jeràrquica) (Sager, 1990).

Les primeres, les relacions lògiques, són aquelles basades en la similitud existent entre els conceptes (Fedor de Diego, 1995), de manera que permeten jerarquitzar els termes en funció de la seva intensió. En aquesta mena d'estructures jeràrquiques, un terme té totes les característiques del terme immediatament superior més una que el fa més específic que aquest i el diferencia d'altres termes que puguin estar al seu mateix nivell. Les relacions lògiques són, per tant, les que s'estableixen entre *gènere-espècie* o entre *hiperònim-hipònim*. Aquestes relacions s'expressen al text amb fórmules equivalents a *x és un y*.

Les relacions ontològiques són aquelles que es basen en relacions de contigüïtat en l'espai i el temps entre conceptes. Entre aquestes hi ha les relacions meronímiques o partitives, del tipus *part-tot*. Aquesta relació es pot explicitar al text amb fórmules equivalents a *x té un y* o bé *y forma part de x*. Entre les relacions ontològiques també trobem les relatives a la successió, del tipus *antecessor-successor*. L'explicitació d'aquesta relació implica la utilització d'un hipònim d'antecessor o de successor per tal de poder construir fórmules com les següents o equivalents: *x és el successor de y* o bé *y és l'antecessor de x*.

Una altre de les relacions ontològiques habituals és la que fa referència a la naturalesa del referent (*material-objecte*). Aquesta relació apareix explícitament al text amb expressions equivalents a *x és de y*. L'última de les relacions ontològiques més rellevants és la causal (*causa-efecte*), que acostuma a aparèixer al text amb expressions del tipus *x és la causa d'y* o bé *y està provocat per x*.

Les relacions no jeràrquiques resulten més complexes d'abordar atesa la dispersió teòrica existent. Aguilar-Amat *et al.* (1996) parlen de relacions infralògiques i argumentals. Les **relacions infralògiques** inclouen aquelles de tipus seqüencial, com ara les relacions cronològiques (*previ-subsegüent*), genètiques (*productor-producte*) o bé de transmissió (*emissor-receptor*). Aquestes relacions es poden trobar al text mitjançant un verb auxiliar més un element que les expliciti, o bé utilitzant un verb que tingui aquesta càrrega semàntica, de manera equivalent a les fórmules següents:

- * Relacions cronològiques (*previ-subsegüent*): *x precedeix a y* o bé *x és posterior a y*,
- * Relacions genètiques (*productor-producte*): *x és productor de y* o bé *y és producte de x*.
- * Relacions de transmissió (*emissor-receptor*): *x és transmissor de y* o bé *y és receptor de x*.

Les **relacions argumentals** descrites per aquests autors inclouen, d'una banda, relacions de tipus lingüístic, que permeten analitzar la relació que s'estableix entre els components d'una UFE i, de l'altra, de caire pragmàtic. Les primeres no són pròpiament relacions que es puguin trobar de manera explícita als textos especialitzats, sinó que permeten analitzar les UFE de manera sistemàtica. Arntz i Picht (1989) les consideren relacions funcionals, entre argument i funció.

Les relacions pragmàtiques previstes a Aguilar-Amat *et al.* (1996) són de tipus agentiu, és a dir, les que s'estableixen entre l'acció i l'agent que l'executa, o bé el pacient que la rep.

Per al traductor, el fet de poder adjudicar una relació conceptual a un esquema, com són les fórmules que hem indicat en aquest subapartat, a més d'ajudar-lo en la comprensió del text que ha de traduir, també li permet utilitzar-los de manera conscient per a l'adquisició de nous coneixements sobre coneixements prèviament adquirits.

2.3. La metodologia de treball de la terminologia

La metodologia proposada per la TGT, que de fet va néixer com a proposta metodològica, es caracteritza per la cerca d'una unitat ideal formada per un concepte delimitat per les seves característiques, recollides a la definició que, a més, el vincula a una sola denominació. Per tal de trobar aquesta unitat terminològica ideal, i atesa l'hegemonia del concepte per sobre de la seva denominació, la metodologia es basa en un enfocament onomasiològic, que, partint del concepte, identifica la seva denominació.

Els treballs terminològics de tipus onomasiològic no només determinen les denominacions dels conceptes, sinó que també expliciten els límits conceptuals de cada terme mitjançant la definició. És per això que aquesta metodologia s'utilitza en tots els reculls terminològics de tipus normatiu o prescriptiu que coneixem, per exemple, els glossaris d'AENOR o d'ISO.

Tanmateix, la naturalesa dinàmica del terme tal com l'entén la TCT només es pot recollir si es realitza un treball terminològic de caire descriptiu. El terme es considera una unitat polièdrica, a la qual es pot accedir tant per la seva dimensió lingüística com per la cognitiva o la sociocomunicativa. Si es fa per la vessant cognitiva, es continuarà mantenint una metodologia de treball onomasiològica. Si els termes s'estudien des d'un punt de vista lingüístic o comunicatiu, l'enfocament que es prendrà serà primordialment semasiològic; és a dir, a partir de la forma denominativa s'identificarà el concepte al qual fa referència.

Totes dues metodologies, l'onomasiològica i la semasiològica, són vàlides dins d'un treball descriptiu, s'empren sempre que s'adeqüin als objectius per als quals es duu a terme un treball terminològic determinat (Cabré Castellví, 1999d). S'han de tenir en compte, per tant, factors com ara qui serà l'usuari prototípic del recull terminològic o si s'utilitzarà de manera prescriptiva o bé es vol descriure l'estat d'una àrea de coneixement en totes les seves dimensions.

Cabré Castellví advoca, en qualsevol cas, pel treball essencialment descriptiu, que, per tant, haurà de basar-se en l'extracció d'informació a partir de corpus representatius:

“El método es necesariamente descriptivo y consiste en la recopilación de las unidades reales usadas por especialistas de un campo en distintas situaciones de comunicación. Esta diversidad de situaciones presupone que el corpus de extracción de los términos debe ser heterogéneo y representativo.” (Cabré Castellví, 2001b: 34)

Tal com s'assenyala, els treballs terminològics, tant els onomasiològics com els semasiològics, es realitzen extraient informació a partir de documentació especialitzada, és a dir, de textos. Si el treball és de caire normatiu, els textos que es faran servir seran alhora textos normalitzats: textos en què el tractament de la matèria hagi estat consensuat entre els experts. Si, d'altra banda, el treball és de tipus descriptiu i, per tant, es vol estudiar la terminologia que es fa servir en una àrea temàtica determinada amb tota la seva amplitud, llavors, tal com Cabré Castellví indica en la citació anterior, els textos de partida hauran de ser representatius de l'estat del llenguatge de l'àmbit (vegeu l'apartat 1.1 “Els tipus de corpus” del capítol 4, pàgina 187).

En aquest sentit, lingüística de corpus i terminologia descriptiva han coincidit en interessos, per la qual cosa la terminologia ha adoptat la metodologia de la lingüística de corpus fins al punt de poder parlar de terminologia basada en corpus (*corpus-based terminology*, per exemple a Bowker, 1996; Gamper i Stock, 1998/1999; Pearson 1998), àmbit en el qual es poden englobar també estudis com el de Pérez Hernández (2002a) recollit a l'apartat 1.2 “La composició d'un corpus *ad hoc*”, (pàgina 193) . De fet, tal com afirmen Gamper i Stock (1998/1999), la terminologia descriptiva, igual que la lexicologia, sempre s'ha basat en l'estudi de corpus de textos, tot i que no es va recórrer a la metodologia de l'anàlisi de corpus informatitzats com es fa avui dia.

Bowker (1996) considera que la utilització de la metodologia de la lingüística de corpus aporta tota una sèrie de beneficis als estudis terminològics:

- * Augmenta la velocitat de la realització de la recerca terminològica.
- * Pot permetre ampliar o modificar les unitats que s'estudien en funció de les dades que es troben.
- * Permet investigar nous tipus de dades.
- * Permet obtenir més informació contextual i d'ús.
- * Permet un accés a les dades sense restriccions.

- * Permet l'extracció de característiques conceptuals en identificar contextos conceptualment rics⁶ (idèntics o equivalents a les fórmules que hem recollit en l'apartat 2.2.1 "Les relacions conceptuals", pàgina 263).
- * Permet l'extracció de característiques lingüístiques, com ara col·locacions (vegeu l'apartat 3.1 "Elements d'anàlisi de la lingüística de corpus" d'aquest capítol, pàgina 270).
- * Permet l'anàlisi de la multidimensionalitat conceptual i formal dels termes.

D'igual manera, el traductor especialitzat es pot beneficiar dels avantatges d'aquesta metodologia si té un conjunt de textos paral·lels, tot i que el més probable és que no ho faci de manera exhaustiva, sinó que dugui a terme cerques puntuals per a resoldre problemes concrets. D'altra banda, si no compta amb aquesta documentació pot mirar d'aconseguir-la en format digital, per tal de poder analitzar-la amb eines d'anàlisi i gestió de corpus, com ara si els extreu d'Internet. De fet, Hutchenson ja ha detectat com els textos digitals publicats a Internet comencen a suplantar la documentació tradicional (1998: 11). D'altra banda, i tal com el mateix autor indica, Internet també pot resultar un eina d'intercanvi de textos i de dades processades molt adequat, tant per a traductors com per a terminòlegs, cosa que de fet ja és.

⁶ "Conceptually rich contexts", concepte encunyat per Bowker (1996: 34).

3. L'aplicació de la lingüística de corpus en la traducció especialitzada i la terminologia

"La experiencia ha demostrado repetidamente que aunque los traductores eran capaces en la mayoría de los casos de encontrar soluciones satisfactorias a problemas terminológicos, llegado el momento de incorporar los términos a segmentos lingüísticos, encontraban dificultades que, según se ha demostrado, sólo era posible resolver (en el mejor de los casos) parcialmente, con la ayuda de los recursos tradicionales de la lexicografía." (Picht, 1991: 91)

La manca de bagatge lingüístic en un àmbit d'especialitat provoca situacions com la indicada per Picht, ja que no només són les unitats terminològiques les que poden provocar problemes al traductor, sinó el mateix ús de la llengua en aquell àmbit temàtic. Picht assenyala com a especialment difícil la redacció en la llengua final, però també les característiques lingüístiques del text especialitzat en la llengua de partida poden suposar-li un obstacle.

Per tot això, aquest últim apartat del capítol està dedicat als elements d'anàlisi que la lingüística de corpus posa a disposició del traductor. Es prestarà especial atenció a les operacions més habituals d'aquesta metodologia d'observació textual que, d'una banda, permetran identificar unitats de significació especialitzada i estudiar-ne la utilització i, de l'altra, permetran analitzar els elements microestructurals condicionats per les restriccions temàtiques, pragmàtiques i sociocomunicatives del text especialitzat. No abordarem les nocions teòriques que no es veuran reflectides en l'anàlisi del corpus que hem compilat (vegeu el capítol 6), com ara la coligació⁷.

⁷ Firth defineix coligació com "the interrelation of grammatical categories in syntactical structure" (a Palmer 1968: 183).

3.1. Elements d'anàlisi de la lingüística de corpus

Els elements d'anàlisi de la llengua a partir dels textos que proposa la lingüística de corpus estan vinculats als fenòmens lingüístics que resulten més rellevants per a aquest àmbit de la lingüística. És per això que, a continuació, durem a terme una breu descripció dels aspectes teòrics relatius al comportament de la llengua en els textos observats des de la lingüística de corpus. Això no obstant, volem recalcar que les definicions que recollirem són les que, en la nostra opinió, millor s'adapten al tipus d'anàlisi que durem a terme en el proper capítol (anàlisi d'un corpus comparable en anglès, català i castellà sense etiquetar).

Els fenòmens lingüístics que fonamentalment s'estudien en la lingüística de corpus tenen a veure amb la freqüència d'aparició o de coaparició de les unitats lingüístiques en relació amb la resta del corpus. Un llistat de freqüències, doncs, haurà de reflectir tant la quantitat total d'aparicions (*tokens*) d'una paraula determinada com la quantitat relativa en funció del volum restant del corpus.

L'interès de la lingüística de corpus consisteix a estudiar les paraules en context, per la qual cosa l'eina més representativa és l'extractor de **coocurrències** o **concordances**. Aquesta opció mostra segments dels textos que tenen en comú la presència de la paraula sobre la qual s'estudia el context, i té la peculiaritat de col·locar-la com a eix vertical imaginari al centre dels segments.

ber 16/17, 1966, an estimated 150,000	meteors	per hour were observed -
Nov. 17 describing the number of	meteors	that occurred over the Pacific
17, 9pm - 11pm. In principle,	meteors	can be seen on any
ar on Nov. 17, hundreds to thousands of	meteors	an hour could hurtle through
, 1998 November 17, will see about 1000	meteors	per hour, which is
ar on Nov. 17, hundreds to thousands of	meteors	an hour could hurtle through
e dawn on Nov 17, with rates of several	meteors	per minute in short bursts
ar on Nov. 17, hundreds to thousands of	meteors	an hour could hurtle through
-17 and 17-18, concealing the fainter	meteors	; indeed it passes only
UT on 17/11 I estimated that three	meteors	per minute were observed !
of the 1799 Leonids. In reality, Leonid	meteors	do not appear on curved
ever seen. In 1799, a great storm of	meteors	with perhaps thousands visible p
18 November. Something like 25	meteors	per minute are expected.
saw 18 Leonids. rate of Leonid	meteors	increasing while the radiant ris
October 18, "Countless large and small	meteors	appeared with white-red
18. Some experts predict 2,000	meteors	an hour may be visible
recently was 180 in 1992). Medium-speed	meteors	. The Virginid complex of

Taula 5-4. Concordances de la paraula METEORS al corpus anglès (e. p.)

L'objectiu d'aquesta opció és comprovar quines altres unitats lèxiques acompanyen la unitat que hem cercat en context. Oueslati defineix concordança com "la presence mutuelle de deux unités lexicales dans une fenêtre de text de taillie définie" (1999). Les concordances s'extreuen a partir d'un element lingüístic format per una paraula o per més d'una paraula que, pel lloc que ocupa en el llistat final de contextos ha rebut el nom de *paraula pivot* (Lebart, Salem i Berry, 1998: 32)⁸.

El que se cerca en un llistat de concordances són coaparicions significatives que denotin un ús habitual de la paraula pivot o en el context de la paraula pivot. Aquestes coaparicions significatives es coneixen sota el nom de **col·locacions** (*collocations*) i impliquen altres factors a més de la coaparició d'elements, tal com veurem a continuació.

Clear (1993: 277) definí col·locació com "the recurrent co-occurrence of words"; Stubbs també la defineix com "a lexical relation between two or more words which have a tendency to co-occur within a few words of each other in running text" (2001: 24). Les

⁸ Aquesta és una de les maneres de denominar l'element lingüístic que se cerca. Altres, com per exemple Stubbs (2002), es decanta per la utilització de **node** (*node*). En aquest cas, però, hem decidit no utilitzar node per no augmentar la polisèmia que aquest terme ja té en aquest treball de recerca (node en la teoria de l'hipertext, node en la teoria del coneixement).

col·locacions, doncs, es calculen a partir de la freqüència de coaparició de dues unitats lingüístiques, com també de la posició que ocupen l'una respecte de l'altra (o de la variació en les seves posicions) (Tognini-Bonelli, 2001: 89). Les col·locacions acostumen a respondre a patrons sintàctics concrets, que en un corpus no etiquetat com el que analitzarem al proper capítol no es poden observar directament.

Per obtenir informació sobre les col·locacions de què pot formar part la paraula pivot que s'ha seleccionat es pot recórrer a diverses opcions. La primera, i més gràfica, consisteix a reordenar alfabèticament les concordances en funció de les paraules a la dreta o l'esquerra de la paraula pivot, és a dir, de les paraules que formen part del seu context. Aquesta reordenació alfabètica dels segments permetrà observar de manera visual les col·locacions més significatives:

when a spectacular display of bright	meteors	occurred 16 hours before the
a.m. (while the percentage of bright	meteors	increased somewhat). At the
eor tallies, and the number of bright	meteors	around. Flashes lighting up
ually high proportion of bright	meteors	and fireballs. In 1997
iso showed high rates of bright	meteors	well ahead of the nodal
when a spectacular display of bright	meteors	occurred 16 hours before the
extraordinarily large number of bright	meteors	and fireballs. The climax
stream. The large fraction of bright	meteors	is a typical feature of
ve the same high proportion of bright	meteors	and fireballs as the 1998
appeared that the same number of bright	meteors	appeared that the same number l
head up, and watched... Lots of bright	meteors	! Several leave smoke trains
lambda=234.5°. The abundance of bright	meteors	was noted, particularly from
hen a spectacular display of bright	meteors	occurred 16 hours before the
the Leonid storm and a surge of bright	meteors	about 16 hours ahead of
12-13, 1833, when thousands of bright	meteors	were seen in the eastern
when a spectacular display of bright	meteors	occurred 16 hours before the

Taula 5-5. Col·locacions de METEORS per reordenació alfabètica dels segments (e. p.)

Així, mentre que les coocurrències són visibles a l'eix horitzontal (el sintagmàtic, el que mostra un exemple d'ús), les repeticions ho són a l'eix vertical o paradigmàtic, que és el que posa en relleu les seleccions paradigmàtiques entre paraules que una comunitat de parlants acostuma a utilitzar (Tognini-Bonelli, 1996; Stubbs, 2001).

L'observació de les possibles col·locacions al llarg dels segments extrets com a contextos d'una paraula pivot es pot fer de manera més sistemàtica extraient un llistat

dels seus **cosituats**⁹ (*collocates*). Aquest llistat inclou les unitats que més freqüentment acompanyen la paraula pivot en un context determinat (que és significatiu des de la quarta paraula a l'esquerra fins a la quarta a la dreta, segons Jones i Sinclair, 1974 [a Stubbs 2002: 29]).

N	WORD	TOTAL	LEFT	RIGHT	L5	L4	L3	L2	L1	*	R1	R2	R3	R4	R5
1	METEORS	6180	262	185	78	62	58	34	30	5733	46	15	35	42	47
2	THE	3876	2295	1581	431	453	359	450	602	0	19	410	365	394	393
3	AND	1078	488	590	122	89	93	147	37	0	227	69	127	87	80
4	PER	767	39	728	14	11	12	2	0	0	651	28	16	14	19
5	HOUR	738	52	686	15	15	6	13	3	0	9	601	32	23	21
6	LEONID	719	629	90	19	18	33	4	555	0	12	6	15	25	32
7	FROM	627	210	417	22	58	76	38	16	0	69	95	72	99	82
8	ARE	613	160	453	44	38	33	25	20	0	273	33	35	58	54
9	THAT	523	281	242	57	45	55	80	44	0	108	13	29	53	39
10	WERE	420	91	329	18	23	35	14	1	0	198	12	58	29	32
11	BRIGHT	395	334	61	5	14	20	23	272	0	0	14	19	15	13
12	FOR	379	230	149	49	45	47	47	42	0	29	14	31	48	27
13	SEE	356	268	88	60	62	47	77	22	0	2	28	25	8	25
14	WITH	351	189	162	32	52	48	39	18	0	45	23	30	29	35
15	SEEN	331	35	296	7	7	9	11	1	0	82	65	81	45	23
16	NUMBER	319	308	11	5	14	66	223	0	0	0	0	2	4	5
17	WILL	302	89	213	21	36	28	4	0	0	130	19	24	25	15
18	MORE	289	211	78	26	19	60	20	86	0	0	29	10	25	14
19	MANY	286	239	47	11	18	73	46	91	0	0	9	11	15	12
20	LEONIDS	245	130	115	44	22	25	14	25	0	4	14	34	31	32

Taula 5-6. Llistat amb les 20 paraules més freqüents en els contextos de METEORS en el corpus anglès¹⁰

El llistat recollit a la taula anterior, per exemple, recull les vint formes¹¹ més habituals que es poden trobar en els contextos de METEORS, i la posició que més freqüentment

⁹ Denominació suggerida per Diego Echaz-Brigaldi, del Servei de Traducció de la Comissió Europea, en la conferència de Sánchez-Gijón (gener de 2002) que va donar lloc a l'article (2002).

¹⁰ Entre les paraules que més freqüentment envolten una paraula pivot es troben les paraules buides o gramaticals. En el cas del llistat de cosituats, no ignorem la presència de paraules buides perquè poden proporcionar informació el comportament en context de la paraula pivot o sobre l'esquema sintàctic de les unitats de significat ampliades de què pugui formar part.

¹¹ En un corpus no etiquetat, els programes d'anàlisi de corpus consideren com a **forma** (*type*) qualsevol segment de caràcters entre dos espais en blanc; són les unitats a partir de les quals es calculen les freqüències. De manera estricta, però, una forma ha de correspondre a la forma canònica d'una paraula (la forma singular d'un substantiu, l'infinitiu d'un verb, etc.), mentre que les formes conjugades o flexionades haurien de ser considerades com a repeticions d'una

ocupen (marcada en vermell). A partir d'un llistat amb aquestes característiques, la cerca de fenòmens de coaparició al voltant d'una paraula pivot determinada resulta més senzilla i es pot dur a terme de manera sistemàtica.

Des del punt de vista de l'anàlisi quantitativa de les dades textuais, doncs, la col·locació és un fenomen merament estadístic. Si bé la freqüència és un dels factors que defineixen les col·locacions (tant en el cas de les UPLH com de les UFE)¹², no n'és ni molt menys l'únic, per la qual cosa ha de ser l'usuari qui finalment interpreti les dades i determini el grau de fixació entre els elements identificats. Així doncs, el que estadísticament s'entén com a col·locació pot ser en realitat des d'una coaparició circumstancial de dues paraules (coaparicions lliures) fins a termes sintagmàtics, o enunciats o expressions formulaiques (coaparicions fixes).

L'observació de coaparicions molt freqüents o de coaparicions fixes es pot realitzar directament extraient llistats d'**agrupacions** (*clusters*). Les agrupacions són segments formats per un nombre determinat de paraules que es repeteixen amb una freqüència mínima. Generalment, les agrupacions s'extrauen de les concordances d'una unitat pivot; tanmateix, no han d'incloure necessàriament la paraula pivot, tal com queda palès en el següent exemple de llistat d'agrupacions extret de les concordances de METEORS.

mateixa forma al llarg del corpus (*tokens*). És per això que, per exemple, en el llistat recollit a la taula 5-6 apareix dos cops la forma canònica LEONID, una en singular i una altra en plural.

¹² Vegeu l'apartat 2.2 "Altres elements propis de la comunicació especialitzada" d'aquest capítol, pàgina 260.

N	cluster	Freq.
1	meteors per hour	538
2	number of meteors	224
3	the leonid meteors	214
4	the number of	145
5	of the meteors	122
6	to # meteors	116
7	of leonid meteors	86
8	meteors appear to	81
9	thousands of meteors	75
10	of bright meteors	70
11	about # meteors	64
12	meteors in the	62
13	of meteors per	62
14	up to #	61
15	meteors per second	58
16	meteors per minute	57
17	of # meteors	56
18	of the leonid	56
19	meteors an hour	54
20	of faint meteors	54

Taula 5-7. Agrupacions de tres paraules que es repeteixen amb una freqüència superior a tres cops en les concordances de METEORS al corpus anglès (e. p.)

Tècnicament, aquests segments són el que es denomina *n-grams*, és a dir, unitats formades per més d'una paraula (bígrams: agrupacions de dues paraules; trígrams: agrupacions de tres paraules, etc.). De nou, resulta imprescindible la interpretació de l'usuari per determinar si els segments extrets resulten significatius o no.

Atesa la imprecisió teòrica amb què l'anàlisi quantitativa de dades aborda els diferents fenòmens lingüístics, autors com ara Sinclair prefereixen parlar d'**unitats de significat ampliades**¹³ (*extended units of meaning*). Basant-se en aquest autor, Tognini-Bonelli les defineix de la manera següent:

"The units [...] described are 'extended units of meaning' (Sinclair, 1996) because, having started with a node as a core, they have incorporated other words in the co-text that appeared to be co-selected with it and form a regular pattern. They are, therefore, multi-word units in that they are defended by the strict correlation existing between a

¹³ La traducció de *extended units of meaning* com *unitats de significació ampliada* s'ha consensuat amb l'autor, Dr. John Sinclair, i el Dr. Josep Marco Borrillo (UJI), que hi va fer referència en la ponència titulada "Concordances, discordances? Què pot aportar la lingüística de corpus a la didàctica de la traducció?" a les VII Jornades de Traducció en Vic, 27 i 28 de març de 2003.

node and its context. They involve both lexical and grammatical realisations. These units represent a shift towards idiomaticity and phraseology in that they are chosen as single units." (Tognini-Bonnelly, 2001: 19)

Així doncs, d'una banda hi hauria les coaparicions lliures i de l'altra les unitats de significat ampliades, que comprenen qualsevol fenomen lingüístic pluriverbal, des de col·locacions fins a expressions sintagmàtiques, i que mostren un cert grau de fixació, tant semàntica com gramatical. En el si d'aquestes unitats és donen els tres fenòmens següents:

- * Quan dues paraules presenten un alt grau de coaparició es parla de **co-selecció** (*co-selection*). Aquest fet estadístic posa de manifest un fenomen lingüístic de pèrdua d'independència semàntica, segons el qual si dues paraules presenten una tendència molt alta a coaparèixer, no mantindran els seus significats de manera independent, sinó que es conjugaran i crearan una nova unitat de significat (un compost o una forma idiomàtica).
- * Quan una unitat demostra una tendència clara a coaparèixer amb diferents paraules, totes elles pertanyents a un mateix camp semàntic, es parla de **prosòdia semàntica** (*semantic prosody*). Formalment, aquest fenomen no es presenta mitjançant estructures gramaticals estables. De fet, pot resultar difícil de detectar en un corpus no lematitzat.
- * En qualsevol dels dos casos anteriors, l'alta freqüència d'aparició d'una unitat en unitats de significat ampliades pot provocar-li la pèrdua de part del seu valor lèxic original. Aquest fenomen es coneix com a **delexicalització** (*delexicalization*) i Tognini-Bonelli el defineix com "the process through which a lexical item loses at least some of its original lexical value and often acquires other meanings and other functions within a larger unit" (2001: 116). Tot i que Sinclair considera que totes les coaparicions impliquen un determinat grau de delexicalització (1992a: 16), aquest fenomen resulta empíricament tangible en les unitats de significat ampliades formades a partir de paraules molt freqüents (Schönefeld, 1999).

Aquests tres fenòmens lingüístics, i en especial el de la delexicalització, poden resumir per ells mateixos part dels problemes que es presenten en la traducció, tant en el moment d'entendre l'original com, sobretot, en el de redactar la traducció (tal com posava de manifest la citació de Picht a l'inici d'aquest apartat). En concret, la delexicalització, des del punt de vista de la traducció, resulta rellevant en els casos següents:

- * En el cas dels termes compostos, les unitats lingüístiques que els configuren es condicionen entre elles i, com a resultat, donen lloc a una unitat lèxica pluriverbal amb significat propi.
- * En el cas d'unitats de significat ampliadades formades a partir de paraules molt freqüents, precisament presenten una alta freqüència d'aparició al corpus perquè tenen un significat prou lax per permetre la construcció d'unitats pluriverbals a les quals pràcticament no aporten significat.

Aquest darrer és el cas, per exemple, dels verbs que Lorente (2001) classifica com a verbs fraseològics, propis dels textos especialitzats. Aquesta autora classifica els verbs presents en textos d'especialitat a partir d'un estudi empíric, i proposa les quatre categories següents: verbs discursius, verbs connectors, verbs fraseològics i verbs terminològics. Sense tractar en detall aquesta classificació, volem recalcar la definició que Lorente dóna dels verbs fraseològics:

"[...] unidades verbales que aparecen en los textos de especialidad para expresar acciones, procesos y estados, y cuyo significado no se distingue de su uso en contextos de la lengua no especializada. Lemas como generar, producir, fabricar, gastar, consumir, crecer, madurar, reducir, disminuir, pueden adquirir valor especializado cuando forman parte de unidades sintagmáticas, como las constituidas por estos verbos y sus complementos directos, por ejemplo, generar energía, [...]. Desde la perspectiva de la transmisión del conocimiento especializado, forman parte de las unidades fraseológicas especializadas (UFE). Adquieren valor especializado solamente cuando aparecen en contexto con una unidad terminológica (sujeto o complemento) y precisamente esta combinación léxica forma parte del conocimiento especializado." (Lorente, 2001)

Aquesta definició coincideix perfectament amb la d'unitat delexicalitzada i posa de manifest una altra de les majors dificultats amb què el traductor es troba tant en el moment d'identificar les unitats de sentit en el text especialitzat com en el de incloure-les en el text final. És aquest un coneixement lingüístic difícil d'obtenir i de reflectir si el traductor no està prou familiaritzat amb l'àmbit temàtic de la traducció que ha de dur a terme.

3.2. Experiències amb corpus en la pràctica de la traducció

Entre els usos de corpus en la traducció, Corpas (2001) diferencia cinc aplicacions diferents:

- * La comparació interlingüística, basada en la compilació de corpus comparables que, d'una banda, ha permès la realització d'estudis contrastius i, de l'altra, aprofundir en la noció d'equivalència.
- * La caracterització de la llengua traduïda, fonamentalment per estudiar el comportament del traductor.
- * La traducció automàtica.
- * Les bases de dades per a la traducció assistida per ordinador.
- * La docència i les aplicacions pedagògiques.

També recalca la utilitat de l'aplicació de corpus tant en la fase anterior a la traducció com en la de redacció i revisió del text final. Durant la primera, l'observació de les concordances poden facilitar la comprensió de les unitats lingüístiques que plantegin dificultats al traductor. Durant la fase de redacció i revisió final, l'anàlisi de corpus proporciona arguments que permetin prendre decisions entre diferents opcions, i posa en relleu "modelos lingüísticos, estilísticos y discursivos" propis del tipus de text en la llengua final (Corpas, *ibid.*: 169). L'autora recalca la utilitat d'aquestes aplicacions

específiques en la didàctica de la traducció. Tanmateix, aquests beneficis resulten fàcilment extrapolables a la pràctica professional de la traducció.

Bowker (1998a, 1998b, 2000) ha dut a la pràctica experiències amb alumnes de traducció en aquest sentit i ha demostrat que utilitzant corpus *ad hoc* com a recurs per a la traducció especialitzada s'aconsegueixen resultats més coherents, ja que els alumnes treuen les solucions definitives de textos reals i no de processos inductius a partir de consultes d'obres lexicogràfiques o terminològiques.

En la línia de la didàctica de la traducció, també voldríem destacar la tesi doctoral que actualment està duent a terme Patricia Rodríguez Inés¹⁴. L'estudi que presentarà aquesta tesi proposa abordar la didàctica de la traducció mitjançant la metodologia de corpus basant-se en l'enfocament per tasques. En aquest treball es dissenyen exercicis concrets que, mitjançant la metodologia de la lingüística de corpus, permetran al professor il·lustrar problemes concrets de traducció i dotaran l'alumne de recursos i estratègies concretes per resoldre'ls. Els exercicis proposats i la seva posterior avaluació s'emmarquen dins les classes de traducció anglès – castellà (traducció directa i inversa), i abarquen des dels cursos de caràcter introductor i fins als especialitzats.

Tanmateix, el traductor que decideixi recórrer a la metodologia de la lingüística de corpus també ha de desenvolupar certes habilitats que li permetin, d'una banda, realitzar les operacions necessàries per obtenir la informació que necessita i, de l'altra, interpretar les dades que proporcionen les eines d'anàlisi de corpus. Aquestes habilitats es desprenen de la comparativa que fa Tognini-Bonelli entre text i corpus:

¹⁴ Tesi que s'emmarca dins el programa de doctorat de Teoria de la Traducció del Departament de Traducció i d'Interpretació d'aquesta universitat.

A TEXT	A CORPUS
read whole	read fragmented
read horizontally	read vertically
read for content	read for formal pattering
read as a unique event	read for repeated events
read as an individual act of will	read as a sample of social practice
instance of <i>parole</i>	gives insights into <i>langue</i>
coherent communicative event	not a coherent communicative event

Taula 5-8. Comparació entre la lectura d'un text i la consulta d'un corpus (Tognini-Bonelli, 2001. 3)

El text és una unitat comunicativa que es llegeix perquè és original i el caracteritzen tant el seu contingut com les condicions funcionals i comunicatives en què es produeix. Com a tal, doncs, és un acte de parla, una realització concreta del sistema lingüístic. D'altra banda, el corpus es llegeix per fragments, cosa que es fa per cercar patrons i repeticions seguint l'eix paradigmàtic que estableix la paraula pivot. En llegir aquests fragments s'acostuma a prescindir de les condicions funcional i comunicatives en què es produí el text, i el resultat es pren com una mostra de comportament social. És per això que no es pot considerar un missatge ni un acte comunicatiu, i el que proporciona és informació sobre el sistema lingüístic, basada en la pràctica d'una comunitat.

Les habilitats que ha d'adquirir el traductor són aquelles que li permetin interrogar el corpus *ad hoc* de què disposa per tal d'obtenir la informació que necessita per a la resolució de problemes de traducció concrets, com es veurà al proper capítol.

En aquest capítol ens hem ocupat de les necessitats informatives del traductor científic. En primer lloc, hem recalcat la importància que la capacitat de documentació ocupa entre les competències del traductor científic, ja que s'ha de poder dotar del coneixement factual passiu (i també del coneixement lingüístic) necessari per entendre el text de partida i redactar el text final. A la llum d'aquestes necessitats informatives, partim d'una noció de text paral·lel menys restrictiva a l'apuntada per Nord (1991), i considerem text paral·lel aquell que ajuda el traductor a obtenir el coneixement factual i lingüístic que necessita. Altrament, també assenyallem la necessitat d'establir una metodologia d'anàlisi d'aquest recurs de la traducció científica, que al nostre entendre

passa per una aplicació de la metodologia de la lingüística de corpus al procés de documentació del traductor.

Dins d'aquest procés de documentació, els elements que acostumen a ser objecte d'estudi són les unitats de significació especialitzada. Aquestes unitats es caracteritzen pel seu estatus dinàmic, i poden abordar-se des de la seva dimensió lingüística, cognitiva o comunicativa. En fer-ho des de la dimensió lingüística, la metodologia adoptada convergeix amb els postulats i els interessos de la lingüística de corpus. A més, en revisar els fenòmens lingüístics descrits des d'aquesta branca de la lingüística aplicada, hem detectat comportaments lingüístics que són de gran importància per a la traducció, com per exemple la deslexicalització.